

MERKURYJUSZ (77) *sb m*

Merkuryjusz (48), **Merkuryjus** (23), **Merkury a.** Merkuryjus (1), Merkuryjusz a. Merkuryjus (5); Merkuryjusz *BielŻyw*, *RejZwierz* (3), *GrzegRóżn*, *RejZwierc*, *PaprPan*, *Oczko* (3), *WujNT*, *SkarKazSej*, *PudłDydo*; Merkuryjus *HistAl* (5), *KromRozm III*, *LeovPrzep*, *ModrzBaz*, *SkarŻyw*, *StryjKron*, *KochPhaen*, *KlonFlis*; Merkuryjusz : Merkuryjus *FalZioł* (1 : 3), *RejWiz* (11 : 1), *BielKron* (17 : 3), *GórnDworz* (2 : 1), *GórnRozm* (3 : 2), *KlonWor* (1 : 1); Merakury a. Merkuryjus *KlonWor* [Za postaci wątpliwe -usz a. -us uznano zapisy przez -łł, które mogą odpowiadać zarówno dźwiękowi „sz”, jak i „s”].

e jasne.

sg N Merkuryjusz (40). ◇ G Merkuryjusza (16). ◇ D Merkuryjuszowi (2) *HistAl*, *Oczko*, Merkuryjuszewi (1) *GórnDworz*. ◇ A Merkuryjusza (9). G a. A Merkuryjusza (1). ◇ I Merkuryjusz(e)m (4). ◇ L Merkuryjusz (1) *Oczko*, Merkuryjusie (1) *SkarŻyw*. ◇ V Merkuri a. Merkury (1). ◇ pl G Merkuryjusz(o)w (1).

Sł stp brak, Cn notuje, Linde XVII – XVIII w.; poza tym XVI w. s.v. merkuryjuszowy.

1. n-pers (46) :

a. Rzymski bóg handlu, odpowiednik greckiego *Hermesa* (45) : *HistAl* E8 (4); *RejZwierz* 36; Tych Merkuriuszow było pięć/ czałem iednego miałto drugiego kładą *BielKron* 21 (16); Nád to rofkazał Merkuriuszewi/ żeby wczynił taki ftátut/ iż kthoż by kolwiek niemiał wftydu w łobie/ á ípráwiedliwóści/ áby ten [...] był s pořzodká ludzi wyięty *GórnDworz* Ffv (3); *RejZwierc* 27; *PaprPan* Ff2v; *ModrzBaz* 12; Rzeczé Kláudiusz/ o náłzych Bogách Iowišie y Merkuryúšie co trzymałz? *SkarŻyw* 147; *StryjKron* 144; *KochPhaen* 11; Nákoniec *Iupiter* [...] pošłał Merkuriuszá/ žeby wftyd/ y ípráwiedliwość ná swiát wprowadził *GórnRozm* N2v (5); *WujNT Act* 14/11; *SkarKazSej* 699b; *KlonFlis* D4; MERCURI wšytkich hándlow y przemyšłow Boże: Ktož twoię mądrość poiąć y wyšłowić może? *KlonWor* 1 (3); *PudłDydo* A4.

Zestawienie: »Merkuryjus(z) Trysmegistus« — *Hermes Trismegistos*, *bstwo hellenistyczne*; utożsamienie *Hermesa* z egipskim *Thothem* (w *BielKron* błędnie o *Merkurym* rzymskim); później nazwa przeniesiona na rzekomego proroka, ktoremu przypisywano powstałe w III i IV w. pisma religijno-filozoficzne, tzw. *Corpus Hermeticum* (3); *KromRozm III* B3v; Tenże *Iupiter* miał z Máią Merkuriuszá Trísmegiftá. *BielKron* 21; O tych y o inšyich Bogách czytay *Ireneuszá/ Tertulianá/ y Merkuryuszá* Trysmegiftá. *GrzegRóżn* G2v.

a. [Stos powstały z kamieni rzucanych według zwyczaju pod posągi Merkurego stawiane przy drogach w Palestynie: Iáko kto rzuca kámięń ná gromádę Merkuriuszowę [in aceroum Mercurii] (marg) kámienie położoné ná znák drógi zwano Merkuriuszem. (–) *WujBib Prov* 26/8 (Linde).]

b. Błędnie o filozofie greckim *Hermejasie* (1) : PŁotinus mędrzec Attenłki wczyciel Platonow y Porfiriuszow, onim Merkuriusz tako piŕze. *BielŻyw* 94.

2. astron. Nazwa pierwszej według oddalenia od Słońca planety układu słonecznego; *Mercurius Cn* [*Mercurius – gwiazda a planeta, jedna z siedmi planet Mącz* 217d] (26) : *Mercurius*. Ieŕt przyrodzenia przemienneo: według iáko íe ku ktoremu planecie przytoczy. *FalZioł* V 51v, V 51v, 53; pogłáday ná gwiazdi báč gwiazdę *Herkulešowę* iáko íe ímęci/ á *Mercurius* íe wefeli *HistAl* A7v; *RejWiz*

A7v, 33v [2 r.], 34, 143 [2 r.], 143v (12); *RejZwierz* 71v, 75v; *Goski* A4 [5 r.]; *BielKron* 26, 122v; ku ktoremu też zácmmieniu/ trzy Plánetowie przyłaczyli fie byli/ iáko Mercurius/ Iowifz/ y Sátarnus *LeooPrzep* Av.

3. *Rtęc*, tzw. *żywe srebro*; *argentum vivum Cn* [*mercurium* – *żywe srebro BartBydg* 89b] (5) : przykładay na ony mieftcza bialey małci/ To ielt de Cerufa vngentum/ z kanforu bez Mercuriufa. *FalZioł* V 41v; *BielKron* 26; gdyż w owéy Dyfputáciyey/ kthóráłmy o Merkurijufzu mieli/ náturze á włafności fye iego pilno przypátruiąc/ okázác fye może/ iako rózne rozumy náfze/ róznym chorobam/ [...] z róznym théz effectem lekárftwá náydowác/ y dáwác mufiály. *Oczko* 2; gdyż ták głęboko záfiádlá [*choroba*]/ że iéy zwiérzchówné rzeczy (Mercuryufzowi zówždy exceptią dawfzy) trudno dofiác máią *Oczko* [40], 11.

Synonimy: 3. *rtęc*, »żywe srebro«.

MM